

УДК 378.015.091.12:005.963:[572]:[004]

Сас Н.М.

**АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ
ПРІОРИТЕТІВ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ КЕРІВНИКА
НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ
СУСПІЛЬСТВА**

Постановка проблеми. Одним із найважливіших напрямків розвитку усіх сфер діяльності сучасної людини є глобальна інформатизація суспільства. Сьогодні з упевненістю можна сказати, що в усьому світі, і в Україні зокрема, йде процес становлення інформаційного суспільства. Інформаційне суспільство – це „принципово новий етап розвитку сучасної цивілізації. Його основними

ресурсами є інформація і знання, діяльність людей реалізується на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційно-інтелектуальних технологій та технологій зв'язку" [7, с. 6].

У зв'язку з цим продукуються і застосовуються нові знання, завдяки яким відбувається становлення нових цивілізаційних вимірів – динамічно стрімких, сповнених несподіваних поворотів, викликів. Пристосування до нових вимог та викликів кожного дня вимагає енергії інтелекту, інноваційного мислення і, зрештою, інноваційної людини [5].

Тенденції розвитку сучасного суспільства, його яскраво виражена інформатизація пояснюють необхідність усе більш широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій у сфері управління навчальними закладами. У цьому контексті зростає актуальність прогностичних досліджень, спрямованих на визначення основних пріоритетів професійного зростання керівника навчального закладу крізь призму антропологічного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорії та технології інформаційного суспільства розкривають С.Лем, Ф.Уебстер; трансформації особистості під впливом цивілізаційних змін розглядають В.Кремень, С.Кримський; антропологічні виміри процесу становлення інформаційного суспільства характеризують М.Лазарович, А.Венгеров, Д.Белл, Л.Іванова, В.Мельник; зміст, форми та засоби підготовки педагогічних працівників до роботи у нових інформаційних умовах – предмет уваги таких науковців як М.Сурхаєв, Л.Пуховська, М.Лапчик, В.Далингер; антропологічний вимір професійного зростання сучасного педагога розглядає М.Баяновська; інформаційні технології як атрибут сучасного менеджменту досліджує Д.Ураков; окремі інформаційні технології управління у навчальних закладах розкривають К.Якушина, Н.В.Кудимова, Л.Н.Азізова.

Формулювання цілей статті. Оскільки антропологічний підхід до визначення основних пріоритетів професійного зростання керівника навчального закладу в умовах інформатизації суспільства не був предметом спеціальної уваги, тому автором статті ця проблема була взята за мету.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система управління освітою переживає період радикальних змін: основний принцип управління – виявлення відхилень від нормального функціонування з подальшим проведенням заходів щодо усунення виявлених недоліків – визнано неспроможним [10, с. 314]. Інноваційне управління – управління розвитком, тобто випереджаюче, при якому чільною стає прогностична функція. Прийняття управлінських рішень здійснюється виходячи тільки із перспектив розвитку. Застосування інноваційного управління визначається науково-технологічним рівнем освітянської галузі та конкретного навчального закладу, чинниками інституційного та ресурсного забезпечення, а також мотиваційними чинниками суб'єктів інноваційного управління.

У той же час ставлення до управління навчальними закладами як до професійної діяльності, менеджменту, через певні історичні причини не отримало відповідного розвитку. Так, Є.А.Князєв відзначає такі особливості

управління російськими освітніми закладами, що, на нашу думку, характерно і для навчальних закладів України:

- управління, менеджмент часто сприймається як вимушений обов'язок, рідко – як глибоко і повністю усвідомлений вибір;
- місія кожного конкретного навчального закладу не відображає його унікальність, є всеохоплюючою та універсальною, часто зводиться до стереотипів, гасел і штампів;
- стратегія навчального закладу не сфокусована, розмита; замість вибору „свого” напряму розвитку відображає бажання бути „усім і для усіх”;
- інформаційно-аналітичне забезпечення управління (менеджменту) носить фрагментарний, „аматорський” характер, часто – відсутнє взагалі;
- спеціальні інформаційно-аналітичні інструменти і техніки стратегічного управління, як правило, не застосовуються [2].

Специфіка професійних завдань керівників навчальних закладів зумовлює переважно розумовий, творчий характер управлінської праці, в якій постановка завдань, розробка способів і прийомів їх досягнення, а також організація спільної діяльності становлять головний сенс і зміст праці. Предметом праці є інформація, перетворюючи яку вони приймають рішення, необхідні для зміни стану керованого об'єкта. Тому як знаряддя праці виступають засоби роботи з інформацією. Результатом їх діяльності є ступінь досягнення поставленої мети [3]. Логічно, що інноваційне управління навчальними закладами пов'язують із інформатизацією. Інформатизація управлінського процесу представляється як комплекс заходів, пов'язаних із насиченням управлінської системи інформаційними засобами, інформаційними технологіями та інформаційною продукцією. Під інформаційною технологією управління розуміється система методів і способів збору, накопичення, зберігання, пошуку, обробки та захисту управлінської інформації на основі застосування розвиненого програмного забезпечення, засобів обчислювальної техніки та зв'язку, а також способів, за допомогою яких ця інформація надається користувачам.

Враховуючи складність та інформаційну насиченість сучасних освітніх систем важко, а в деяких ситуаціях і неможливо, провести аналіз і вжити адекватних заходів без інформаційно-комунікаційних технологій, без комп'ютерної обробки та аналізу інформації. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в управління освітніми установами породжує ряд проблем і вимагає модернізації механізмів управління.

Серед проблем інформатизації управління – все ще недостатня кількість комп'ютерної техніки, відсутність вертикальних і горизонтальних інформаційних мереж; далеко не всі навчальні заклади мають внутрішні локальні мережі; готовність керівників навчальних закладів не відповідає вимогам інформатизації; несумісність вже функціонуючих інформаційних систем і програмного забезпечення структурних підрозділів навчальних закладів.

Парадокс полягає в тому, що в умовах постійних змін інформація стає критично важливим ресурсом, а кошти на розвиток і підтримку інформаційних технологій навчальних закладів практично не виділяються.

На практиці кожний навчальний заклад самостійно вирішує завдання, пов'язані з інформатизацією управління: створення локальної мережі, придбання і технічне обслуговування комп'ютерного арсеналу, навчання і перенавчання співробітників системи управління до роботи з новими інформаційними технологіями, введення нових штатних одиниць – адміністраторів баз даних, системних програмістів тощо, придбання програм „управлінського” призначення, створення баз даних – контингенту учнів та студентів, кадрового складу, бібліотечних каталогів та ін.

Важливою умовою досягнення успіху в цьому напрямку є інноваційна орієнтованість керівників навчальних закладів – лідерів нинішніх змін. Керівник навчального закладу забезпечує умови для сталого, безперервного розвитку інновацій – однієї з найбільш серйозних проблем, що стоять перед навчальними закладами в епоху впровадження нових інформаційних технологій.

Управлінський персонал навчального закладу складається з адміністративно-управлінського персоналу (ректорат, директор), функціональних керівників (замісники директора, деканати), лінійних керівників (завідувачі кафедр, голови методичних об'єднань). Передбачається, що керівники всіх трьох рівнів управління повинні бути ядром інноваційного потенціалу управління. Серед основних стримуючих чинників здійснення нововведень у навчальних закладах, називають нездатність деяких менеджерів творчо здійснювати керівництво конкретними ділянками роботи. Причини такої невідповідності пов'язують із розмитістю кваліфікаційних вимог до керівників різних рівнів і витратами в підборі кадрів.

Суттєву допомогу навчальним закладам може надати досвід корпоративного управління, адаптований з урахуванням специфіки навчальних закладів різних рівнів.

При цьому, як показує аналіз, із чотирьох рівнів інформаційних систем, можливих для використання в управлінні освітою, фактично в повному обсязі використовується лише перший і частково другий. Так, інформаційні системи щодо окремих аспектів застосування (перший рівень) використовуються найчастіше: інформаційні системи „Абітурієнт”, „Стипендія”, „Контингент”, „Зарплата”, „Кадри”, „Бібліотека” та ін. В управлінні навчальними закладами тільки починають вибудовуватися корпоративні інформаційні системи на основі єдиного інформаційного середовища регіонів і держави в цілому (другий рівень): формування системи управління та моніторингу, акредитації, атестації та оцінки знань, системи моніторингу цільової підготовки та працевлаштування фахівців, потреби в кадрах, підручниках, книжкових фондах; аналіз та моделювання мережі закладів освіти як об'єкта управління.

Інформаційні системи третього рівня – автоматизація управління на основі систем підтримки прийняття рішення і четвертого – вдосконалення

управління на основі математичних моделей оптимізації фактично не використовуються. Основні причини такого становища нами вбачаються у відсутності єдиної інформаційної мережі системи освіти та якісного програмного забезпечення для системи управління, а також бажання освоювати нові управлінські принципи і технології [5].

Українська освіта стоїть на порозі четвертого етапу розвитку інформатизації – Grid-технологій. Grid – дослівно означає „грати”, ближче за змістом power grid – мережа електроживлення, розподілений ресурс загального користування. Grid – це узгоджене, відкрите й стандартизоване віртуальне середовище, яке забезпечує гнучкий, безпечний, скоординований розподіл ресурсів у рамках віртуальної організації [5]. У 2008 році розпорядженням КМ України від 5.11.08 №1421 схвалено Концепцію Державної цільової науково-технічної програми впровадження і застосування грід-технологій на 2009-2013 роки.

Але наявність єдиної інформаційної системи освіти не вирішить всіх проблем управління, також необхідно створювати ефективні засоби аналізу інформації, пов'язаної з діяльністю навчальних закладів і всієї системи освіти, розробляти і впроваджувати системи підтримки прийняття управлінських рішень, а також програми, що дозволяють оптимізувати управління навчальними закладами на основі математичних моделей.

На рівні навчальних закладів повинні розроблятися вертикальні управлінські інформаційні системи, що забезпечують автоматизацію функцій управління на рівні окремого освітнього підрозділу. Інформатизація управління крім освітніх структурних підрозділів повинна впроваджуватися і в інші організаційно-управлінські підрозділи навчальних закладів – навчальну частину, навчально-методичну службу, відділ кадрів, адміністративно-господарський сектор та ін.

Уведення в активний обіг інформаційних ресурсів підвищує вимоги до кваліфікації керівників навчальних закладів, отримання нових знань, у свою чергу, потребує часу.

Сучасному керівникові навчального закладу необхідно володіти навичками користувача мультимедіа-технологій, стандартними апаратними та програмними засобами; застосовувати стандартне програмне забезпечення у своїй професійній діяльності: навички роботи з файлами, виконання операцій з обробки текстової, графічної, числової і музичної інформації; створювати комп'ютерні презентації; виконувати операції з пошуку необхідної інформації в глобальних і локальних мережах, використовувати інформаційно-пошукові системи; користуватися програмами, що працюють з електронною поштою, здійснювати інформаційну взаємодію між користувачами в локальних і глобальних мережах. Із сфери застосування в діяльності спеціального програмного забезпечення керівник повинен уміти використовувати технології мультимедіа в автоматизації офісної діяльності, систему електронного документообігу, засоби інформаційного захисту, методики запобігання можливих негативних наслідків застосування технологій мультимедіа.

Із іншого боку, повна автоматизація процесу прийняття рішень породжує багато проблем соціального плану, зокрема вона призводить до скорочення часу, який витрачається на спілкування з іншими людьми. А це, з точки зору психології, погано впливає на психологічний стан людини і знижує її бажання працювати в подібному режимі, і, як наслідок, до зменшення ефективності роботи.

Провідна тенденція у сучасній практиці інформатизації – пріоритет розвитку її складових – спочатку комп'ютеризація, під якою розуміється процес вдосконалення засобів пошуку і обробки інформації та насичення (часто безсистемне) усіх сфер соціальної практики комп'ютерами, а вже потім – інтелектуалізація – процес розвитку знань і здатностей людей до сприйняття і створення інформації, – реалізує не діалектичний, а антагоністичний варіант їх взаємодії і взаємозв'язку. Комп'ютеризація суттєво випереджає за темпами можливості людини у сприйнятті, пошуку інформації, формуванні інформаційних потреб, що має для суспільства відповідні соціальні наслідки, – інформаційну, освітню і соціальну нерівність, загрозу інформаційній безпеці людини. У такому контексті справедливою є думка А.Печчеї: „Справжня проблема людського виду на цій стадії його еволюції полягає в тому, що він виявився нездатним з культурного погляду йти в ногу та пристосовуватися до тих змін, які він сам привніс у цей світ. Оскільки проблема, що виникла на цій критичній стадії його розвитку, є всередині, а не поза людською істотою, узятю як на індивідуальному, так і на колективному рівні, то і вирішуватися вона повинна передусім і головно всередині нього самого” [6, с. 43].

Вирішення питань упровадження нових технологій в управління навчальними закладами вимагає комплексного, різнобічного підходу. Важливо не тільки дослідити техніко-економічні та організаційні аспекти проблеми, а й врахувати вплив упровадження нових технологій на функціонування конкретного керівника навчального закладу, декана, голову методичного об'єднання тощо. Зокрема, виникає потреба аналізу трудових функцій управління керівника, його способу дії, навичок, здібностей, умов праці. Велика складність полягає в оцінці трудових та соціально-економічних чинників.

Істотно змінює ціннісні орієнтації керівників навчальних закладів застосування інформаційно-управлінських технологій з організації управлінської діяльності, управлінських технологій, способів організації особистого інформаційного простору. За переконанням М.Лапчика, ІКТ-компетентність педагогічного працівника орієнтована на практичне використання інформаційних та комунікаційних технологій у своїй професійній діяльності й не зводиться тільки до оволодіння компонентами комп'ютерної грамотності. Дослідник визначає ІКТ-компетентність не тільки як психологічну й особистісно-діяльнісну характеристику фахівця сфери освіти (у нашому випадку – керівника навчального закладу), підготовленого до вмотивованого і звичного використання всієї сукупності й різноманітності комп'ютерних засобів і технологій у своїй професійній роботі [4]. Готовність керівників навчальних закладів до використання інформаційних технологій та технологій

мультимедіа в професійній діяльності Л.Н.Азізова ототожнює з процесом організації розумової та практичної діяльності при вирішенні нестандартних завдань (у нашому розумінні – інноваційних управлінських завдань) [1]. Тобто, керівник навчального закладу приречений (якщо прагне бути сучасним) постійно виходити за межі традиційного і сталого, змінювати форми своєї предметно-практичної діяльності відповідно до об'єктивних закономірностей та соціальної доцільності. Готовність до вирішення подібного роду завдань складається з розвиненої мотивації до творчості, умінь усвідомлено здійснювати пошук рішення задач і наявності системи ємних, рухливих знань високого рівня теоретичного узагальнення.

Сучасний керівник (управлінський персонал навчального закладу) для досягнення успіху повинен бути сприйнятливим до інновацій, винахідливим, готовим до навчання, здатним до подолання стереотипів і психологічних бар'єрів, креативним, мати високе почуття відповідальності. Вибір інноваційного шляху означає усвідомлене перетворення діяльності навчального закладу, що вимагає прояву ініціативи всіма учасниками цього процесу. Особлива роль в інноваційній діяльності природно покладається на керівника, який, маючи в своєму розпорядженні знання використання інформаційних технологій і володіючи загостреним почуттям нового, повинен передбачити перспективу, вибудувати інноваційну стратегію, аналізувати ситуацію.

Для більшості керівників впровадження управлінських інновацій у роботу навчального закладу – складне питання, тому що вони стикаються з певним опором як з боку організацій, що стоять вище, так і інертністю власних співробітників. Керівникові одночасно необхідно підтримувати існуючий порядок і сміливо здійснювати нововведення. Характеризуючи риси особистості та професійної діяльності інноваційного менеджера (керівника), слід особливо підкреслити те, що для ефективної реалізації інновацій та результативного управління нововведеннями, йому, перш за все, необхідна особиста інноваційна активність та ініціативність, емоційність, комунікабельність і відкритість для нових ідей, здатність передбачати розвиток подій, відповідальність і здатність до рефлексії, вміння створювати і підтримувати творчу атмосферу і позитивне мислення [3].

На наш погляд, перспективними є визначення напрямків професійного зростання керівника навчального закладу із застосуванням його електронного робочого місця: OLAP-технології, мережеві технології, статистичні пакети, геоінформаційні системи (ГІС-технології), системи підтримки прийняття управлінських рішень, експертні системи. Д.В.Ураков вважає, що викликом для менеджерів в області цих технологій є володіння технікою особистої роботи в інформаційному середовищі й уміння ухвалювати правильні стратегічні рішення щодо розвитку інформаційних систем організацій. Потрібно вміти управляти інформацією і покращувати свою справу за допомогою правильного її використання для підвищення ефективності роботи і для підвищення якості управління (у нашому випадку – за допомогою автоматизованих інформаційних технологій). Ефективність сучасного менеджменту (у тому числі і навчальних

закладів) багато в чому залежить міри врахування взаємовпливу інформаційних систем і організації.

Інформаційно-комунікативні технології, як стверджує Ф.Уебстер, підкреслюють індивідуалізований характер людської діяльності, а „зміни, що відбулися в мережевому суспільстві, означають: людині слід звикати до гнучкості і в тому, що вона робить сьогодні, і в тому, що вона збирається робити в майбутньому, якщо вона хоче вижити в „системній рухливості” інформаційного капіталізму. ...Якщо ви не в мережі, ви не можете повноцінно брати участь в житті мережевого суспільства” [9, с. 139-140].

Висновки. Таким чином, постійні зміни в професійних структурах інформаційного суспільства роблять проблему підготовки майбутніх керівників навчальних закладів не менш актуальною, ніж удосконалення діяльності працюючих. Із точки зору компетентнісного підходу до навчання майбутніх керівників навчальних закладів у системі вищої освіти і підвищення кваліфікації працюючих керівників навчальних закладів важливим є прогнозування результативної складової змісту підготовки. Традиційна базова педагогічна освіта з інформатики, яку одержують студенти педагогічних вузів, не може забезпечити майбутнього керівника навчального закладу знаннями та якостями, необхідними йому для ефективного виконання функціональних обов’язків.

Сучасні освітні результати можуть бути повноцінно сформовані тільки в інформаційно-комунікаційному освітньому середовищі. Це середовище виступає як засіб, і як умова для досягнення поставлених завдань. Під інформаційно-комунікаційним освітнім середовищем (за М.Сурхасвим), будемо розуміти сукупність суб’єктів та об’єктів освітнього процесу, що забезпечує ефективну реалізацію сучасних освітніх технологій, орієнтованих на підвищення якості освітніх результатів і таких, що створюють як умови для побудови особистісно-орієнтованої педагогічної системи [8]. Результатом має стати більш високий рівень управлінської компетентності майбутніх керівників навчальних закладів, які використовують у своїй роботі інформаційні та телекомунікаційні технології, та загальної здатності майбутнього керівника мобілізувати у професійній діяльності свої знання й уміння, а також уміння використовувати узагальнені засоби виконання дій.

Подальшу перспективу дослідження ми вбачаємо у розробці технологій застосування ІКТ в управлінській діяльності керівника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азизова Л.Н. Формирование готовности студентов политехнического колледжа к использованию технологий мультимедиа / Л.Н.Азизова // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 2. – Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.science-education.ru>
2. Князев Е.А. Об университетах и их стратегиях / Е.А.Князев // Университетское управление: практика и анализ. – 2005 – №4 (37). – С. 9-17.
3. Краснов П.С. Управление образовательным учреждением на основе информационно-коммуникационных технологий / П.С.Краснов //

- Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 2. –
Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.science-education.ru/102-5715>
4. Лапчик М. П. ИКТ-компетентность педагогических кадров: монография / М.П.Лапчик. – Омск: Изд-во ОмГПУ, 2007. – 144 с.
 5. Нефедова Л.В. Система менеджмента качества и информатизация управления в вузах как параллельные инновационные процессы / Л.В.Нефедов // Механизмы гарантии качества образования: системы, технологии, инновации: тезисы докл. Междунар. науч.-практ. конференции. – Барнаул: Изд-во Алт. ГТУ, 2009. – С. 39-42.
 6. Печчеи А. Человеческие качества / А.Печчеи. – М.: Прогресс, 1985. – 312 с.
 7. Скалацький В.М. Інформаційне суспільство: сучасні теорії та моделі (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філософ. наук: спец. 09.00.03 / В.М.Скалацький. – К., 2006. – 16 с.
 8. Сурхаев М.А. Развитие системы подготовки будущих учителей информатики для работы в условиях в новой информационно-коммуникационной образовательной среды: автореф. дис. доктора пед. наук: спец. 13.00.02, 13.00.08 / М.А.Сурхаев. – М., 2010. – 46 с.
 9. Уэбстер Ф. Теории информационного общества пер. с англ. / Ф.Уэбстер. – М., Аспект Пресс, 2004. – 400 с.
 10. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе: учеб. пособ. для вузов / Д.В.Чернилевский. – М.: ЮНИТИ–ДАНА, 2002. – 437 с.

АНОТАЦІЯ

Сас Н.М. Антропологічний підхід до визначення основних пріоритетів професійного зростання керівника навчального закладу в умовах інформатизації суспільства. У статті автор намагається окреслити основні пріоритети професійного зростання керівника навчального закладу в умовах інформатизації суспільства.

Ключові слова: антропологічний підхід, менеджмент навчального закладу, інформатизація управління, професійне зростання керівника навчального закладу.

АННОТАЦИЯ

Сас Н.Н. Антропологический подход к определению основных приоритетов профессионального роста руководителя учебного заведения в условиях информатизации общества. В статье автор пытается определить основные приоритеты профессионального роста руководителя учебного заведения в условиях информатизации общества.

Ключевые слова: антропологический подход, менеджмент учебного заведения, информатизация управления, профессиональный рост руководителя учебного заведения.

SUMMARY

Sas N.N. The Anthropological approach to main prioperty professional growing's the manager of institution in society informatization. The present article

deals with the main priorities of the manager`s professional advancement at the educational institution under conditions of informatization of the society

Key words: *anthropological approach, management of educational institution, informatization of management, manager`s professional advancement at the educational institution*